

No: 422 – Mahreç İşareti

AKÇADAĞ HALISI

Tescil Ettiren

MALATYA İL KÜLTÜR VE TURİZM MÜDÜRLÜĞÜ

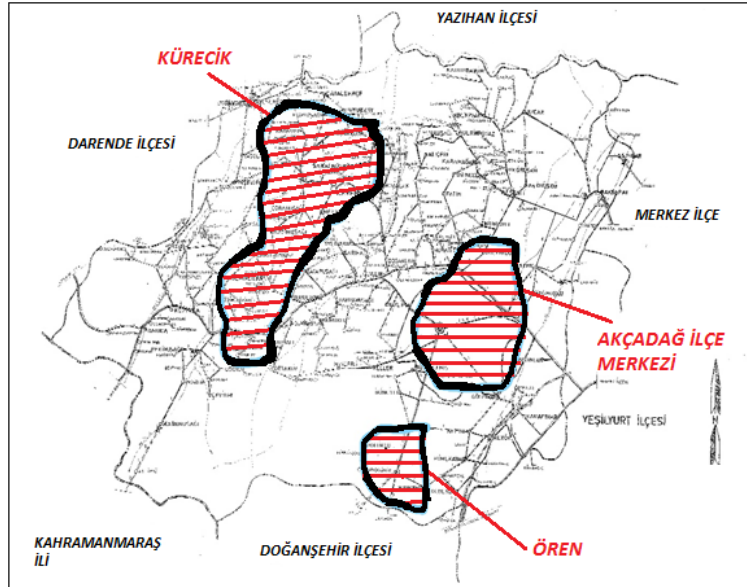
Bu coğrafi işaret, 6769 sayılı Sınai Mülkiyet Kanunu kapsamında 16.03.2018 tarihinden itibaren korunmak üzere 08.03.2019 tarihinde tescil edilmiştir.

Tescil No	: 422
Tescil Tarihi	: 08.03.2019
Başvuru No	: C2018/088
Başvuru Tarihi	: 16.03.2018
Coğrafi İşaretin Adı	: Akçadağ Halısı
Ürün / Ürün Grubu	: Halı / Halılar ve kilimler
Coğrafi İşaretin Türü	: Mahreç işareti
Tescil Ettiren	: Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü
Tescil Ettirenin Adresi	: İnönü Mah. Buhara Cad. No: 252 Yeşilyurt / MALATYA
Coğrafi Sınır	: Malatya ilinin Akçadağ ilçesinin merkezi ile Kürecik ve Ören yöreleri
Kullanım Biçimi	: Marka unsuru ile birlikte kullanılabilir.

Ürünün Tanımı ve Ayırt Edici Özellikleri:

Malatya'nın Akçadağ ilçesinde el sanatları içerisinde en önemli yeri el dokuması halı ve kilim üretimi almakta olup, Akçadağ Halısı eskiden beri sadece Malatya'da değil çevre illerde de tanınır. Akçadağ halıları için Osmanlı Devleti salnamelerinde "Kürne (Akçadağ içinde bir mahalledir, yeni adı Küçükkürne'dir), Kürecik aşiretleriyle, Hasan Çelebi nahiyesinde kadınlar tarafından yünden, iplikten, bir hayli halı, kilim, seccade, döşeme ve perdeler dokunur. Her taraftan istendiğinden ve arzu edildiğinden, ayrıca ince ve sağlam olduğundan yılda yüz bin kuruluşluk ihracatı vardır." denilmektedir. Hicri 1310 (1892) tarihli Mamure tül Aziz salnamesinde ise özetle şöyle yazmaktadır: "Kazada dokunan halı ve kilimler pek zarif ve güzeldirler. İşbu makbul kilim ve halıların böyle ücra mahallerde tekemmül etmiş olması insanı hayrete düşürmektedir". Akçadağ Halılarında hâkim renk kırmızı olup, kırmızı ile birlikte siyah veya lacivert de sıkça kullanılmaktadır. Temel renkleri elde etmede ipleri boyamak yünlerin doğal renklerinden faydalanılır. Bir odanın zemininin döşenmesinde odanın büyüklüğüne göre iki veya üç adet, ince ve uzun halılar tercih edilmektedir. Bu halılar iki parça ise aynı desenlerde; eğer üç parça olacaksa kenarlara gelen kısımlardaki aynı desenlerle ortaya gelecek halı daha ince ve farklı desenlerde dokunmaktadır. Bu parçaların her birisine "kanat" denilmektedir.

Akçadağ Halısı; 27.32 ve 32.36 derece düğümlü, bir desimetrekaresinde (dm²) 670 ila 700 civarında düğüm bulunan, Gördes düğümü ile yapılan ve hav yüksekliği 4-5 cm olan halılardır. Yakın döneme kadar ilçesinin kırsal kesimlerdeki halkın hayvancılıkla birlikte ürettiği Akçadağ Halıları, günümüzde Akçadağ Kaymakamlığı himayesinde Halk Eğitim Müdürlüğüne desteklenmekte, ilçe merkezi ve köylerde halıcılık kursları açılmaktadır. Akçadağ Halısının ilçedeki üretim alanları Şekil-1'de verilmiştir.

Şekil-1: Akçadağ Halısı coğrafi sınırları

Akçadağ Halılarının ayırt edici özelliği geleneksel motif ve kompozisyondan, üründe kullanılan iplerin ve tezgah iplerinin kök boyası ile boyanmasından kaynaklanmakta olup, ayırt edici özelliklere ilişkin detaylar aşağıda verilmiştir:

1. **Renk:** Akçadağ Halısında hâkim renk kırmızıdır. Kırmızı haricinde hakim rengin siyah, kahverengi, sarı, lacivert, beyaz, turuncu, yeşil, mavi olduğu da görülmektedir. Kırmızı ile birlikte siyah veya lacivert de

sıkça kullanılmaktadır. Halıda kullanılan ipleri boyamak yerine yünün doğal renginden faydalanılması için azami çaba gösterilir.

2. **Motif:** Yörede halı motiflerine desen veya model de denmektedir. Motifler ezbere veya daha önceden dokunmuş halılara bakılarak dokunmaktadır. Akçadağ Halılarında çok sayıda motif görülmekte olup bunların büyük bir bölümü geleneksel motiflerdir. Halıda dıştan içe doğru dar kenar su, ince suyu, geniş su, zemin veya göbek kısımları yer alır. Bunlardan her biri farklı motiflerle süslenmektedir. Akçadağ Halılarında eli belinde kız, hayat ağacı, çakmak; kenar bordürlerinde çeşitli stilize çiçek ve bitki motifleri, baklava motifleri, deveboynu, yaba/ok/yay olarak adlandırılan motifler ile yörede “cer deseni” veya “kirmen ucu” denilen yarım eli belinde kız motifleri sıkça kullanılmaktadır. Eli belinde kız motifi daha küçük motifler halinde de yapılmakta ve bu motifler Kürecik yöresinin köylerinde “kirmen ucu motifi” olarak isimlendirilmektedir. Bu motifler halı veya kilimin orta kısımlarında kullanıldığı gibi daha sade şekilleri kenar bordürlerinde kullanılmaktadır. Ortasında büyük bir motifin bulunduğu halılara “Göllü”, geometrik özellikle kare veya dikdörtgen şekillerle bölünmüş halılara “Dolaplı” adı verilmektedir. Seccade tarzı dikdörtgenin uzun kenarlarından birisinin yuvarlak veya üçgen şekilde sonlandırıldığı tarz halılara “Mihraplı” veya “Camili” halı adı verilmektedir (Şekil-15). Kürecik yöresinde üretilen Akçadağ Halılarında “nık” adı verilen akrep/keçi boynuzu motifleri çok sık kullanılmıştır. Akrep motifinin çengellerine ise cer (iğne ucu) da denilmektedir. Desenler halkın yaşadığı çevredeki bitki, hayvan ve eşyaların çeşitli uzuvlarının yalın ve stilize anlatımıdır. Bu desenlerin isimleri: Pissik, tarak, gurmak, hurkipes, cüçük gözü, muska, nık, sığır südüğü, deve boynu, boncuk, şişe, bakbakı, çatma kıcı, pancık, şıvık, şeker, göz, çengel, koç boynuzu, el vs. olarak da bilinmektedir. Sık kullanılan motiflerden bazıları aşağıda verilmiştir:

- 2.1. **Eli Belinde:** Dişiliğin simgesidir. Sadece analık ve doğurganlığı değil, aynı zamanda uğur, bereket, kısmet, mutluluk ve neşeyi de sembolize eder (Şekil-2).

Şekil-2: “Eli Belinde” motifi

- 2.2. **Koç Boynuzu:** Bereketin ve gücün ve kuvvetin sembolü olarak algılanmıştır (Şekil-3 ve Şekil-4).

Şekil-3: “Koç boynuzu” motifi

Şekil-4: “Koç boynuzu” motifi kullanılmış Akçadağ Halıları

- 2.3. **Küpe/Şeker Motifi:** Küpe ve şekere benzetilen stilize edilmiş geometrik motif; cinselliği/cinsiyeti ve evlilik isteğini, güzel bir evliliği belirtir (Şekil-5).

Şekil-5: "Küpe/şeker" motifi

- 2.4. Su Yolu Motifi: Su, yeniden doğuşun, bedensel ve ruhsal yenilenmenin, yaşamın sürekliliğinin, bereket, soyluluk, bilgelik, saflık, erdemin ve arınmanın sembolüdür. O hem yaşamın hem de ölümün kaynağıdır. Anadolu'da su yaşamın kendisidir. Anadolu kadının bütün gün iç içe yaşadığı su Akçadağ Halısında motif olmuştur (Şekil-6 ve Şekil-7).

Şekil-6: "Su yolu" motifi

Şekil-7: "Su yolu" motifi kullanılmış Akçadağ Halıları

- 2.5. Pıtrak: Pıtrak (pıtrak) tarlalarda bulunan, dikenleriyle insanlara ve hayvanlara yapışan bir bitkidir. Pıtrağın üzerindeki dikenlerin kötü gözü uzaklaştırdığına inanan Anadolu insanı onu nazarlık motifi olarak kullanmıştır (Şekil-8).

Şekil-8: "Pıtrak" motifi

- 2.6. El-parmak Motifi: Yaratıcı gücün sembolü olan "El" insanı hayvandan ayıran en önemli organ olup, Akçadağ Halısında eller kuvvet, kudret ve hükmetme gücünü simgeler. "El motifi" üründe hem gerçekçi bir üslupla hem de stilize edilerek kullanılmıştır (Şekil-9).

Şekil-9: "El-parmak" motifi

- 2.7. Göz/Şeker Motifi: İnsan gözü iyi niyetli bakışlar taşıyabileceği gibi, zaman zaman kötü niyetlerin aktarıldığı bir araç olarak da kabul edilmektedir. Kötü niyetli nazarlar taşıyan kişi değil kişinin gözü olarak değerlendirildiğinden yöre halılarında göze karşı göz motifleriyle korunma düşüncesi nedeniyle göz motifini kullanılmıştır. Göz motifine Kürecik yöresinde şeker motifi de denir (Şekil-10).

Şekil-10: "Göz/şeker" motifi

- 2.8. Akrep/Nık Motifi: Motif akrebe benzetilerek yapılmıştır. Evi-haneyi kötülüklerden zarardan korumak amaçlı halı ve kilimlerde kullanılır. Kürecik yöresinde bu motife "Nık" denir. Akçadağ Halısında kullanılan yaygın motiflerdendir (Şekil-11).

Şekil-11: "Akrep/Nık" motifi

Şekil-12: "Akrep/Nık" motifi kullanılmış Akçadağ Halıları

- 2.9. Damga/İm Motifi: Türkler tarih boyunca aile, oba, oymak, boy, devlet gibi kavramları ifade etmek için belirli figürleri, damga/imleri kullanmışlardır. İm/damgalar o kişinin, o toplumun varoluşunun simgesidir. Bu uygulama, hem soy ve aile adının sürdürülmesini, hem de aileye ait değerli eşyaların yitirilmesini sağlamaktadır. Hatta üretilen her dokumanın, her araç gerecin hangi toplumun kültürü olduğunun gelecek nesiller tarafından bilinmesini sağlamıştır.

Şekil-13: "Damga/im" motifi

Şekil-14: "Damga/İm" motifi kullanılmış Akçadağ Halıları

3. Kompozisyon Özellikleri: Akçadağ Halısında dıştan içe doğru dar kenar su, ince suyu, geniş su, zemin veya göbek kısımları yer alır. Akçadağ Halısının kompozisyon özelliklerine bakıldığında; göbeklerin dışında kalan alanların göz ve S şekilli damga (im) motifleriyle bezenildiği görülmektedir. Göbek veya göl olarak adlandırılan kısmın zemini geometrik veya bitki desenlerle dolgulanmaktadır. Bunların hepsinin bir arada sunulduğu örnekler de mevcuttur. Geometrik ve bitkisel desenlerle süslülerde göbeğin içerisi iç içe yerleştirilmiş yıldızlardan meydana gelen bir şemaya sahiptir. Bazı halılarda eşkenar dörtgen görünümlü göbek stilize edilmiş motiflerle doldurulmuştur. Tek ya da çift kanat olarak meydana getirilen

dokuma kompozisyonlarına, dikey ya da yatay hatlar ve mihraplı kompozisyonlar hâkimdir. Kompozisyonlar stilize edilmiş geometrik ve bitkisel bezemeler kullanılarak, simetrik düzende oluşturulmaya çalışılmıştır. Mihraplı ve mihrapsız zemin olduğu gibi, göl ya da göbek adı verilen ortada yer alan büyük desenlerin etrafı diğer küçük motiflerle dolgulanmış zeminler de vardır. Mihrap türünde de mihrap iç çeperleri küçük çiçeklerle bezenir. Bazı örneklerde mihrap basamaklarının çengel şekilli motiflerle süslü olduğu görülür. Mihrapsız halılar da mevcuttur. Zemin, değişik renkli, sekiz kollu ve altı kollu yıldızlar, U ile V şekillerine benzeyen desenler, koçboynuzu motifleri ve şaşırtmalı çiçek desenleriyle bezenir. Halıların bazılarında zemin üç veya dört adet kare şekilli dikey yerleştirilmiş göbeklerle dolgulaşır. Genelde göbekler birbirinden göz motifi veya zikzak şekilli kıvrım desenleriyle ayrılmaktadır.

Şekil-15: Mihraplı/camili zemin kullanılmış Akçadağ Halıları

Üretim Metodu:

1. **Kullanılan Malzemeler ve Araçlar:** Halı yapımında kullanılacak yünler kuruduktan sonra taranır. En basit tarak düz, yassı bir ağaç üzerine çakılmış bir sıra çividen meydana gelir. Tarama işlemi liflerin paralel hale gelmesini sağlar. Bu yünü eğilmeye hazırlamak için yapılan bir işlemdir. Tarandıktan sonra yün önce elle fitil haline getirilir. Sonra kirman ya da iğ ile eğrilir. Eğirme, yünün kullanılacağı şekle göre değişir. Akçadağ Halısında kullanılan yünler; az bükümlü, ince ve çift kattır. Yöre insanı kendi ürettiği yünden, kök boyalarla boyadığı ipleri kullanır. Halıların iskeletini oluşturan çözgü de yün iplerden oluşmaktadır.
 - 1.1. **Renklerin Elde Edilmesi:** Halı ve düz dokuma yaygıların ipleri, dokunmadan evvel boyanır. Her köyün kendine özgü boyama usulü vardır. Boyama, eski usullerle evlerde, doğal ve bitki maddelerden elde edilen boylarla yapılır. Buna halk arasında buna kök boya denir. Halı dokumalarda çözgü ve atkı ipleri genellikle renksiz, düğüm ipleri renklidir. İçlerinde, çözgü ve atkı ipi saf beyaz, kahverengi veya siyah renkli yünden dokunan örnekleri de mevcuttur. Düz dokuma yaygılarda da çözgü ipine yönelik saf beyaz, kahverengi ve siyah renkte kullanılan örnekler bulunmaktadır. Ancak, desen ipleri genellikle boyanır. Boyanacak ipler bitki ve doğal boylarla elde boyandığı gibi, seyyar boyacılarla da boyattırılır. Seyyar boyacılık günümüzde yok denecek kadar azalmıştır. Kahverengi, mor, kirli beyaz, sarı gibi renkler genellikle koyun ve kuzunun yünlerinin tabii renginden elde edilmektedir. Bunun yanında ceviz yapraklarından ve meşe yapraklarından ve kabuklarından kahverengi tonlar; papatya, asma yaprağı, ardiç yaprakları ve sütlegenden sarı renk ve tonları; kayısı kökünden limon sarısı; soğan kabuğundan kırmızı ve tonları elde edilmektedir. Bu renklerin elde edilmesi için şap adı verilen madde de kullanılır. İsteğe göre renklerin açık ve koyu olması için iplerin su içerisinde kaynatılması ve bekletilmesi süresi artırılır veya azaltılır. Kök boya; soğan kabuğu, Karamuk ağacı kökü, Ceviz yaprağı, saman ve birçok bitki ya da bitki kökünden yararlanılarak yapılmaktadır. Örneğin deve tüyü/sarımtırak rengin elde edilmiş şekli şöyledir: soğan kabuğu ve tuz bir kazanda kaynatılır. Sonra kelep ipler kazan içerisine atılır.30 dakikada böyle kaynatılır ve kazandan çıkartılan ipler hemen soğuk suya alınarak rengin sabitlenmesi sağlanır.
 - 1.2. **Dokuma Tezgahı:** Akçadağ Halısı evlerde basit halı tezgâhlarında dokunmaktadır. Bu tezgâhlar genellikle tavandaki direklerle çakılarak sabitlenen direkler ve bu direkler arasında ipleri germeye ve gevşetmeye dayanan bir sistemden oluşmaktadır. Halıcılık atölyelerinde ise basit tezgâhların yanısıra metalden yapılmış modern halı tezgâhları da kullanılmaktadır. Yünü ip haline getirmede taraklık (yün tarağı), kirman veya iğ kullanılmaktadır. İğ yörede “taşı” olarak da adlandırılmaktadır. Halı ve kilim dokunurken atkı ipinin daha aralıklı olmasını sağlayan“dişkit”, halının ilmeklerini sıkıştırmak için ise “kirkit” adı verilen aletler kullanılmaktadır. Halının ilmeklenen ipleri keskin bir bıçakla kesilmekte; yüzeyi istenen yüksekliğe göre özel bir makasla kesilmektedir. Makas, Kirkit ve Dişkit Şekil-16’da, Kirman/Taşı ise Şekil-17’de verilmiştir.

Şekil-16: Makas, Kirkit ve Dişkit

Şekil-17: Kirmen/Taşı

Şekil-18: Yünün taranması ve eğilmesi

2. **Dokuma tekniği:** Akçadağ Halılarında Gördes Dügümü kullanılır. Gördes Dügümü; Türk Dügümü veya Çift Dügüm olarak da bilinir. Gördes düğümü simetriktir. Dügümler iki bağımsız çözgü arasında geçirilir ve bu iki çözgüye bağlanır. Gördes Dügümü çözgüyü her iki taraftan kavradığı için halının daha uzun süre kullanılmasını sağlar.

Coğrafi Sınır İçerisinde Gerçekleşmesi Gereken Üretim, İşleme ve Diğer İşlemler:

Akçadağ Halıları yöre ile özdeşleşen, yüzyıllardır üretilen ve yöreyle bilinen halılardır. Üründe kullanılan motifler yöredeki kültürel birikimi yansıtmakta olup, motif, kompozisyon ve renk seçimi ustalık gerektirmektedir. Ürün beşeri unsurlar ve ün bağı ile yöreye bağlı olup yünlerin temini, boyanması ve halının dokunması işlemleri coğrafi sınırlar içerisinde gerçekleştirilmelidir.

Denetleme:

Akçadağ Halısının ayırt edici özelliklerine uygun olarak imal edilmesine dair kontroller, Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü koordinasyonunda Akçadağ Kaymakamlığı ve Belleğini Koruyan Kentler Derneğinden toplam 3 temsilciden oluşan denetim mercii tarafından yılda 2 defa (Şubat ve Mayıs aylarında) ve gerek duyulduğunda veya şikâyet halinde her zaman gerçekleştirilecektir.

Denetim mercii işleyiş için gerekli önlemleri alma, hakların korunması bakımından yasal ve/veya hukuki süreçleri başlatma, takip etme işlemleri için yetkili olarak faaliyet gösterecektir. Denetim mercii coğrafi işareti haksız bir şekilde kullananlar hakkında gerekli yasal takibat başlatılacaktır. Denetime ilişkin raporlar Malatya İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından Türk Patent ve Marka Kurumuna her yıl gönderilir.

Denetimler üretim, pazarlama ve satış aşamalarına yönelik yapılacaktır. Denetim mercii, denetimin nasıl yapılacağını belirleyecek ve gerektiğinde uzman kuruluşlardan destek alacak olup, Akçadağ Halısının üretimi ve pazarlanması aşamalarında özellikle aşağıdaki hususları kontrol edecektir:

- Metre kare başına düşen ilmek sayısı,
- Dokumada kullanılan düğüm tarzı, kullanılan iplik ve boya özellikleri,
- Üretilen halının motif özelliklerinin yukarıda belirtilen özelliklere uygunluğu
- Halıların ortasında büyük bir motifin bulunduğu "Göllü", geometrik özellikle kare veya dikdörtgen şekillerle bölünmüş olması
- Halıdaki kompozisyonda geleneksel motiflerin ağırlıklı kullanılması
- Seccade tarzı dikdörtgenin uzun kenarlarından birisinin yuvarlak veya üçgen şekilde sonlandırılması
- Bitki, hayvan ve eşyaların çeşitli uzuvlarının yalın ve stilize anlatımlı olması

Denetim mercii, kamu kuruluşlarından veya özel kuruluşlardan veya bunlarda görevli uzman gerçek veya tüzel kişilerden denetimin gerçekleştirilmesi sırasında faydalanabilir veya hizmet satın alabilir. Denetim mercii hakların korunmasında hukuki süreçleri yürütür.